

1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan Ortodoks İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları

Orthodox Stabilization Programs Implemented in Turkey After 1980: Decisions of January 24 and April 5

İsmail ENGİN¹

Öz

İstikrar programları, daha çok ödemeler dengesi sorunlarını aşmak ve yüksek enflasyonun hüküm sürdüğü (hiperenflasyon ya da kronik yüksek enflasyon) ekonomiyi normalleştirmek amacıyla uygulamaya konulur. Ortodoks politikalar, ekonomide ortaya çıkan enflasyon, ödemeler dengesi açığı ve kamu açıklarının kaynağı olarak parasal genişlemeyi, aşırı değerlenmiş kur sistemini ve kamu kesimi kaynak harcama dengesizliğini görmektedir. Ortodoks politikalar, enflasyonu salt parasal bir olgu olarak ele alırken; heterodoks politikalar, enflasyonun kaynağında yapısal bozuklukların ve gelir çekişmesinin yattığına ilişkin inançtan hareketle uygulanmaktadır. Heterodoks istikrar politikalarının fiyat-ücret kontrolleri, bütçe disiplini ve sabit döviz kuru politikası olmak üzere üçayağı bulunmaktadır. Çalışmada, Ortodoks istikrar programı niteliğinde olan 24 Ocak ve 5 Nisan kararları, önceki ve sonraki ekonomik yapı analiz edilerek değerlendirilmiştir. Gerçekleşen sonuçları açısından 1980 uygulaması kamu maliyesi dengelerini bozmak, gelir dağılımını etkisizleştirmek, ekonomiyi spekülatif yabancı sermaye dalgalanmalarına açık hale getirme pahasına ödemeler dengesi sorununu görece aşabilmiştir. 1994 Kararları ise, krizi bir sapma olarak nitelendirip, ekonominin tekrar faiz kur makası sarmalına döndürülmesi sağlanmıştır.

Jel Kodları: H12, E62, E63.

Anahtar Kelimeler: Ortodoks istikrar programları, heterodoks istikrar programları, enflasyon.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi. İİBF, ismail.engin@hbbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3524-8466

Abstract

Stabilization programs are implemented with the aims of becoming the economy -which the high inflation (hyperinflation or chronic high inflation) prevails- normal and exceeding the problems of balance of payments. Orthodox policies see inflation arising in the economy, the deficit in balance of payment and budget deficit as the sources of monetary expansion, overvalued exchange rate and disequilibrium in public sector resource expenditure. Whilst orthodox policies consider inflation as an only monetary phenomenon, heterodox policies are implemented based on the belief that structural defects and income conflict are embedded in the source of inflation. Heterodox stabilization policies have three pillars: price-wage controls, budgetary discipline and fixed Exchange rate policy. In the study, the decisions of January 24 and April 5 which have the quality of stabilization program are evaluated by analyzing previous and latter economic structure. In terms of the results realized, the implementation of 1980 program figure the problem of balance of payment out relatively at the cost of distorting public finance equilibrium, being income distribution ineffective and becoming the economy open to the speculative foreign capital fluctuations. 1994 decisions provide returning the spiral of interest-exchange rate scissors by evaluating the economic crisis as a deviation.

Jel Codes: H12, E62, E63.

Keywords: *Orthodox stabilization programs, heterodox stabilization programs, inflation*

1. Giriş

İstikrar programları ekonomide var olan makroekonomik dengesizlikleri gidermek ve sağlıklı bir büyüme sürecine kavuşmak amacıyla uygulanan programlardır. İstikrar programları, daha çok ödemeler dengesi sorunlarını aşmak ve yüksek enflasyonun hüküm sürdüğü (hiperenflasyon ya da kronik yüksek enflasyon) ekonomiyi normaleştirmek amacıyla uygulamaya konulur.

İktisat literatüründe çeşitli hiperenflasyon ve kronik yüksek enflasyon deneyimleri olduğu gibi, çeşitli istikrar politikaları uygulamalarına da rastlanmaktadır. Keynesyen dönüşümle birlikte tüm politika hedef ve araçlarına bakış değiştiği gibi, istikrar politikalarından beklenen işlevler de değişiklik göstermiştir. Bretton Woods sisteminin hâkim olduğu konjonktürde ulusal ekonomilerin gündeminde kalkınma/büyüme, gelir bölüşümü ve refah devleti var iken petrol şoklarının ardından; ulusal ekonomiler dalgalı kur sistemiyle tanışmış ve özellikle 1980’lerde krizler, artık gelişmekte olan ülkelerin dinamiği ve yapışık ikizleri haline gelmiştir.

Kuruluş amaçları uluslararası ekonomik düzende nakit akışının aksamasını önlemek olan IMF ve Dünya Bankası, önceleri sadece ödemeler dengesi krizlerinde ulusal politikalara müdahil olurken; izleyen on yıllarda uluslararası finans kapitalinin çıkarları için dış dengeden bağımsız iç denge ve yüksek enflasyonist süreçlerde de çeşitli politika seçenekleri ve finans destekleri ile makro istikrar süreçlerinde yer almaya başlamışlardır.

Nitekim ülkemizde (yakın izleme anlaşması hariç olmak üzere) uygulanmış istikrar programlarına baktığımızda yukarıdaki farklılaşma hemen göze çarpmaktadır. Fiyat istikrarsızlıklarının kategorize edilmesi; bir yandan enflasyon bağlamında bir klasifikasyonu

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

olanaklı kılarken diğer yandan da uygulanacak ya da uygulanması gereken anti-enflasyonist politika demetinin tespitine de olanak tanımaktadır. Bu bağlamda yüksek kronik enflasyonlarda farklı politika demeti, hiperenflasyonist süreçlerde ise farklı politika demeti uygulanmaktadır.

2. İstikrar Programları

İstikrar programları dönemin egemen iktisat ideolojisine göre şekillenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin faktoring kuruluşu gibi çalışan IMF’nin uluslararası ekonomik platforma çıkmasından sonra istikrar programları uzunca bir dönem bir tek-tiplik arz etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi; üç alt dönem olarak da betimleyebiliriz. İlki, Savaşın bitiminden petrol krizlerine kadar olan dönem; ikincisi Bretton Woods sisteminin çökmesinden dünya borç krizi ve özel olarak da 1980’lerin sonu ve son dönem de 1990’dan günümüze kadar olan alt dönem.

Bu dönemleştirmeye görece paralellik arz edecek nitelikte uygulanan istikrar politika demetleri de ortodoks, heterodoks ve daha çok teorik tartışmalar düzeyinde kalmış olan yapısalcı modeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1. Ortodoks İstikrar Programları

Ortodoks istikrar programları daha çok hiperenflasyonlarla mücadele amacıyla uygulanmıştır (Esen, 1993: 19; Parasız, 1995: 33). Monetarist istikrar politikaları da denilen bu yaklaşım, ekonomide ortaya çıkan enflasyon, ödemeler dengesi açığı ve kamu açıklarının kaynağı olarak parasal genişlemeyi, aşırı değerlenmiş kur sistemini ve kamu kesimi kaynak harcama dengesizliğini görmektedir (İyidiker & Altıok, 1998: 182). Özelinde ise enflasyon salt parasal bir olgudur ve yegâne kaynağı parasal genişlemedir (Aydın, 1995: 7). Bu varsayımdan hareketle yurtiçi toplam talebi daraltmaya yönelik politikalar demeti uygulamaya konularak, ödemeler dengesi açıkları ve enflasyonist süreç önlenmeye çalışılmaktadır.

Ortodoks yaklaşıma göre, enflasyon ve ödemeler dengesi açıklarının en önemli nedeni kamu kesiminin harcama – gelir dengesizliğidir. Böyle bir ortamda kamu açıkları parasal genişleme yoluyla finanse edilmekte bu da enflasyonist bir sürecin içine girilmesine neden olmaktadır (İyidiker & Altıok, 1998: 183). Bu mekanizmanın işleyişi ise şu şekilde gerçekleşmektedir. Para arzındaki artış toplam talebin artışıyla birlikte fiyatlar genel düzeyinde bir artışa neden olacaktır. Yurtiçi fiyatlardaki artışın etkisiyle ithal malları fiyatları görece olarak ucuzlayacak ve yurtiçi üretimin pahalılaşması ihraç malları fiyat esnekliği veri olmak üzere, ihraç malları talebi daralacaktır. Bu karşılıklı etkinin bileşkesi ödemeler dengesi açığı olarak karşımıza çıkacaktır. Doğal olarak böyle bir işleyişin temel varsayımı, enflasyonun temel dinamiğinin para arzındaki büyümedir. Bu nedenle yukarıdaki varsayımdan hareket eden monetarist iktisatçılar ve paralelinde politika yapan IMF uzun yıllar klasik miktar kuramına dayanarak parasal genişleme hızının düşürülmesi ya da durdurulmasına dayalı politikalar demeti geliştirmişlerdir (Aydın, 1995: 7). Diğer bir makroekonomik dengesizlik olan ödemeler dengesi açığı ise özel sektör tasarruf-yatırım açığı ile kamu sektörü kaynak-harcama açığı toplamından kaynaklandığına göre; eğer özel sektör görece dengede ise tek sorumlu kamu

açıkları olmaktadır. Bunun da çaresi, yukarıdaki enflasyon çözümünün sıkı para politikası olmasına koşut, sıkı maliye politikası olmaktadır (Aydın, 1995: 7).

Ortodoks istikrar programlarında her ne kadar enflasyon ve ödemeler dengesi açığı probleminin eşanlı olarak giderileceği varsayılmakla birlikte öncelik ödemeler dengesinin tekrar istikrara kavuşturulmasındadır (Aydın, 1995: 7). Bu önceliğin gerekçesi, yukarıda da anıldığı üzere oldukça basittir. Çünkü IMF ve Dünya Bankasının temel işlevi, uluslararası ödemelerin aksamaması, borçlu ülkelerin borçlarını ödeyemez hale düşmemesidir. O nedenle döviz kazandırıcı faaliyetlerin çeşitli mekanizmalarla teşvikinin temel gerekçesi, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticaretin dışına çıkmalarının engellenmesidir.

Ortodoks programlarının sıkı para ve maliye politikalarıyla birlikte döviz kurunun sabitlenmesi üçüncü ayağını oluşturmaktadır. Uygulanan bu üç politikanın etkileri sırasıyla şunlardır:

Sıkı para politikasıyla, enflasyonun parasal bir olgu olduğu öngörüsünden hareketle, para arzının artış hızındaki yavaşlama ya da düşüşün enflasyonu önleyeceği varsayılmaktadır. Fakat IMF’nin klasik ortodoks programlarının tümü için söylenebilecek eleştiri bu alt yaklaşım için de geçerlidir. O da bu politikalar ulusal ekonomilerin özgün koşullarını, sektörel dağılımlarını, kamu sektörü-özel sektör ilişkilerini ve fiyatlama stratejilerini dikkate almamaktadır (Boratav, 1994: 17).

Parasal genişlemenin her zaman enflasyona neden olduğunu söyleyebilmek için gelirlerindeki artış nedeniyle para talebi artan gelir gruplarının harcama/tasarruf eğilimlerine ilişkin sağlıklı verilere ihtiyaç vardır. Eğer ki genellikle ve hatta her zaman, enflasyon, geliri düşük gelir grupları aleyhine yeniden dağıtıyor, kaynakların aktarıldığı yüksek gelir gruplarının harcama eğilimleri istikrarlıdır. O nedenle parasal genişleme her zaman tüketim kaynaklı bir talep şişkinliği yaratmayacaktır. Bununla birlikte önemli bir üretim faktörü olan sermayenin fiyatını oluşturan faiz hadlerinde gevşeme yaratacağından, kaynakların yatırıldığı alanların uzun ya da kısa vadeli oluşuna göre toplam arzın artması suretiyle anti-enflasyonist etkiler de meydana getirebilecektir. Nitekim bazı ampirik bulgular, parasal genişlemeyle büyüme oranı (ve dolayısıyla üretim artışı) arasında pozitif korelasyonun varlığına işaret etmektedir (Erçel, 1999: 27). Ayrıca ortodoks istikrar programlarını uygulamış ülkelerde yapılan araştırmalarda para arzındaki düşüşe enflasyondaki düşüşün eşlik etmediği görülmektedir (Frenkel, 1987: 318).

Ortodoks politikaların diğer ayağı sıkı maliye politikasıdır. Burada düşük ücret politikası, kamusal faaliyet alanının daraltılması, kamu iktisadi kuruluşları ürünlerine yüksek oranlı zam yapılması, özel sektöre verilen sübvansiyonların kısıtlanması ya da kaldırılması (ve nadiren vergi reformları) suretiyle toplam talep daraltılmak istenmektedir (Türel, 1984: 198). Bu daraltılma çabasıyla; bir yandan yurtiçi mallar diğer yandan ihraç edilebilir mal fazlası üzerindeki talep baskısının hafifletilmesi hedeflenmektedir.

Bu daraltma çabası, yukarıda anıldığı üzere, geleneksel olarak ekonomi içi dengeleri ihmal edebilir. Örneğin, ödemeler dengesi açığı her zaman toplam talepteki artıştan kaynaklanmayabilir. Ekonomide var olan yapısal dengesizlikler (yurtiçi ikamesi mümkün olmayan çeşitli ithal girdilere bağımlılık gibi) ödemeler dengesinde veri ihracat yapısında açıkları kaçınılmaz kılabilir. Ayrıca gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin büyük bir çoğunluğunun

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

ihracat yapmak için ithalat yapmak zorunda oldukları dikkate alındığında yukarıdaki yorum yanlış olmamaktadır.

Kamusal faaliyet alanının daraltılması, özel sektörle kamu sektörü arasında oluşmuş olan sektörel ileri-geri bağlantıları dikkate almadan gerçekleştirilirse ya da kamu iktisadi teşebbüslerinin yatırımları (ve dolayısıyla üretimleri kısılrsa) özel sektör için yaşamsal önemdeki bazı girdilerin temininde tıkanıklar yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bununla birlikte aynı paralelde, özel sektöre verilen sübvansiyonların kısılmasında sektörel tercihlerin ihmal edilmesi durumunda, enflasyonist süreç bu kez, talep çekişli olmayacak fakat maliyet itişli olarak karşımıza çıkabilecektir. Bu bağlamda enflasyonist baskılar hafifletilmek istenirken, iktisat literatürünün 1970’lerde tanıştığı, stagflasyonist bir sürece girmek içten bile olmayacaktır.

Ücretlerde kısıntı, başka bir ifadeyle, ücretlerin enflasyonu takibinin engellenmesi halinde, ücretlerin özel sektör maliyet deseni içindeki görece ağırlığına bağlı olarak, kar marjlarında artış sağlamakla birlikte toplam talepte yukarıda sayılanlara bir de yurtiçi talep yetersizliği eklenmiş olacaktır.

Kamu kesimi kaynaklı talebi daraltmak için temel alınan gösterge kamusal tasarrufların artırılması yerine kamu kesimi borçlanma gereğindeki düşüş olmaktadır (Boratav, 1994: 19). Bu iki kavram arasındaki fark ikincisinde kamu yatırımları yer alırken ilkinde yer almamasıdır (Boratav, 1994: 19). Bu nedenle kamu kesiminde daraltma operasyonu ilk olarak ve esas olarak kamu yatırımlarından başlamaktadır. Diğer unsurlarda (özellikle cari harcamalarda) kısıntı ise, özel sektör faaliyetlerine gösterge teşkil edebilme ölçüsü ve veri siyasal-sosyal konjonktür yapısına göre şekillenmektedir. Bu bağlamda anılan nitelikleri haiz bir maliye politikası (kamusal tasarruf artışını hedeflemeyerek), özel sektöre herhangi bir mali yük getirmemekte ve makro istikrarsızlığın tüm faturasını kamu sektörüne havale etmektedir.

Son politika aracı ise döviz kurunda yapılan yüksek oranlı devalüasyonlardır. Bu yaklaşımın ilk ayağı yani yüksek oranlı devalüasyon geleneksel ortodoks istikrar anlayışında ifade edilirken; devalüasyon sonrası kurun nominal çıpa olarak kullanılması yeni ortodoks istikrar anlayışında ifade edilmektedir (İyidiker & Altıok, 1998: 187). Bunun temel gerekçesinin ise ihracat gelirlerini artırmak olduğu açıktır. Fakat yapılan devalüasyonun ödemeler dengesini olumlu olarak etkilemesi özellikle gelişmekte olan ülkeler için iki açıdan belirsizlik içermektedir. Birincisi, ithalatın kompozisyonu; diğeri ise, devalüasyon sonrası yurtdışı talebin ihraç malları talebine ilişkin vereceği tepkidir.

İthalatın önemli bir bölümü yurtiçi ikame olanakları kısıtlı hammadde ve ara malından oluşuyorsa, açıkça ihracat üzerinde olumsuz etki yapacaktır ya da aynı ihracat düzeyi korunmak isteniyorsa ithalat faturasını şişireceğinden devalüasyonun etkisi ortadan kalkabilecektir. İhracat açısından ise, yurtdışına satılan malların talebinin fiyat esnekliği birden büyük değilse, yani fiyatındaki düşüş yurtdışı talebinde artışa yol açmıyorsa, ihracat gelirlerinde artış yerine düşüş dahi gerçekleşebilir. Burada petrol ihraç eden ülkeler gibi uluslararası pazarın önemli bir bölümüne hâkim olan ülkeler hariç tutulmalıdır. Döviz kurunda yapılan devalüasyonun bir diğer sakıncası da büyük ölçüde yabancı para cinsinden dış borç servisini karşılamak zorunda olan ülkelerin, diğer koşullar sabit olmak üzere, dış borç servisleri yapılan devalüasyon oranı kadar artacaktır.

Döviz kurunun nominal çıpa olarak kullanılması ise 1980’lerin sonundan itibaren literatüre girmiştir. Zaten 1970 öncesi Bretton Woods sistemi nedeniyle kurlar en azından belli bir süre için sabitti ve günümüzde olduğu gibi kurlar piyasada dalgalanmıyor ve günlük olarak devalüe edilmiyordu. Daha çok, izleyen bölümde incelenecek olan heterodoks istikrar programlarında kullanılan bir politika enstrümanı olan döviz kurunun nominal çıpa olarak kullanılması ya da bazı Latin Amerika ülkelerinde uygulandığı üzere yabancı bir ulusal paranın tedavüle sokulması, yerli paranın aşırı değerlendirme sürecini beraberinde getirmekte ve bu da ithalatta tekrar bir artışa neden olmaktadır.

2.2. Heterodoks İstikrar Politikaları

1950-1960’larda temel hedefleri ödemeler dengesinde iyileşme ve yurtiçi enflasyonda düşüş sağlamak olan ortodoks politikaların uygulanması sonucu 1970’lerde ortaya çıkan makroekonomik olumsuzlukların yol açtığı yüksek kronik enflasyonu kısa dönemde düşürmek amacıyla birçok ülkede heterodoks olarak nitelendirilen farklı şok önlemler paketleri uygulamaya konulmuştur (İyidiker & Altıok, 1998: 187; Esen, 1993: 28). Bu istikrar politikaları, geleneksel IMF eksenindeki ortodoks politika araçlarının farklı işlevlerle kullanılmasıyla birlikte, bu politikaları destekleyen geçici gelir politikalarıdır (İyidiker & Altıok, 1998: 187). Ortodoks politikalar, enflasyonu salt parasal bir olgu olarak ele alırken; heterodoks politikalar, enflasyonun kaynağında yapısal bozuklukların ve gelir çekişmesinin yattığına ilişkin inançtan hareketle uygulanmaktadır (Aydın, 1995: 8).

Heterodoks istikrar politikalarına egemen iktisat mantığının belirlenebilmesi için iki teorik çerçeveye ihtiyaç vardır (Esen, 1993: 29). İlk teorik çerçeve, belli bir düzeye ulaşmış bulunan enflasyonun ortaya çıkmasında ve devam etmesinde iki farklı değişken önem kazanmaktadır. Birincisi, yurtiçi fiyatlar üzerindeki talep baskısıdır. İkincisi ise, enflasyonun sürüp giden bileşenidir. Enflasyonun süregelen bileşenleri, 1980’den sonra gelişmekte olan ülkelerde para arzının enflasyondan daha düşük artışına karşın varlığını sürdürmesi ve bütçe açığındaki artışların enflasyonu açıklayamadığı etkenlerdir (İyidiker & Altıok, 1998: 188). Bunlardan ilki, arz ve talepte meydana gelen şoklardır. İkincisi, ekonomik karar birimlerinin güçlü enflasyonist beklentileridir. Üçüncüsü ise, geçmişte uygulanmış olan istikrar programlarının başarısızlığa uğraması nedeniyle politik iktidarlara duyulan güvensizliktir (İyidiker & Altıok, 1998: 188; Esen, 1993: 29).

Enflasyonun sürüp giden bileşeninin varlığı, ekonomi politikalarının başarısı önündeki en büyük engellerden biridir. Ayrıca bu ortamlarda, makroekonomik değişkenlerin istikrar politikalarına duyarlılığı azalmakta ve istikrar maliyeti artmaktadır.

İkinci teorik çerçeve ise, kamu açıkları ile enflasyon oranı korelasyonuna ilişkindir. Farklı kamu kesimi açıklarına farklı enflasyon oranlarının karşılık geldiği çoklu dengelerin varlığı halinde klasik ortodoks talep yönetimi politikaları yeterli olmayacaktır (Özatay, 1998).

Heterodoks istikrar politikalarının fiyat-ücret kontrolleri, bütçe disiplini ve sabit döviz kuru politikası olmak üzere üçayağı bulunmaktadır (Parasız, 1995: 40).

Heterodoks politikalar, enflasyonun temel dinamiği olarak ekonomideki yapısal bozuklukları ve gelir çekişmesini gördüğünden dolayı ekonomideki beklentileri tersine çevirebilmek için

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

ücret ve fiyat kontrolleri ve özelinde bunları sabitleme uygulamasına gitmektedir. Bu programın sıkı gelirler politikası uygulamasının kısa vadeli şok önlemlerden oluşmasının (ki, yukarıdaki ücret ve fiyat dondurmaları zaten uzun süreli olarak uygulanamaz) diğer bir nedeni de kronik enflasyon nedeniyle zaten bozulmuş olan görece fiyat yapısının uzun vadeli önlemler demeti ile daha da bozulacağı endişesidir (Frenkel, 1987: 319).

Heterodoks politikaların yukarıdaki tarzda şok politika uygulamalarının temel dayanağı, enflasyon zaten yapısal ve kurumsal faktörlerden dolayı yükselme göstermektedir ve bu yapısal bozuklukların giderilmesi için önce artışların durdurulması gerekmektedir (Parasız, 1995: 41).

Heterodoks politikaların diğer ayağını, ortodoks politikalarda olduğu gibi, sıkı maliye (bütçe disiplini) politikası oluşturmaktadır. Bu politikayla yurtiçi talep baskısı hafifletilmek istenmektedir. Kamusal faaliyetlere aktarılan kaynaklarda kısıntı ve kamu tasarrufu sağlamak ya da artırmak amacıyla vergi gibi sağlıklı gelir kaynaklarına ilişkin düzenlemelerle kamu gelirleri artırılmaktadır.

Heterodoks politikaların son ayağını sabit döviz kuru politikası oluşturmaktadır. Döviz kuru politikası, ortodoks politikalarda, ödemeler bilançosu yönünde kullanılırken, heterodoks politikalarda fiyat istikrarı amaçlı kullanılmaktadır (Aydın, 1995: 8). Böyle bir uygulamanın amacı, ulusal para değer kaybının önüne geçilerek enflasyonist beklentilerin önüne geçilerek fiyat istikrarı sağlanmak istenmesidir. Bu amaca servis yapan dayanak noktaları ise şunlardır. Bunlardan ilki, özellikle dışa bağımlı ekonomilerde ithal girdilerin maliyetlerinin öngörülebilir hale getirilmesi fiyat istikrarını olumlu etkileyecektir. Bir diğer nokta ise, dışa açık bir ülkede ulusal paranın değer kaybının önlenmesi (devalüasyon yapmama garantisinin verilmesi) uluslararası sermaye hareketleri açısından önemli bir sinyal niteliğindedir. Doğaldır ki, böyle bir tasarımın işleyebilmesi için yurtiçi faiz oranlarının dünya ortalamasının üzerinde olması gerekir.

Sabit kur uygulaması diğer önlemlerle birlikte enflasyonu kısa vadede aşağıya çekemezse bu aşırı değerlenme bir yandan yurtiçi mali sistemini dışsal şoklara karşı kırılgan hale getirecek diğer yandan da ihracatı caydırarak ödemeler dengesini tehlikeli bir boyuta sürükleyecektir. Ayrıca bu değerlenme, ucuz ithal girdi nedeniyle ulusal üretimi dış yatırım ve ara malına bağımlı hale getirerek bu alanda ithalatı görece ikame eden sektörleri darboğaz içine sokacaktır.

Heterodoks politika uygulamalarında ortodoks politikalarından farklı olarak, görece gevşek para politikası uygulanmaktadır. Bunun temel nedeni, şok politikaların toplam talebi düşürerek ekonomiyi stagflasyonist bir sürece sokmasını önlemektir.

Kamusal tasarrufların artırılması noktasında, kamu harcamalarında kısıntı yerine kamu gelirlerinde artışın tercih edilmesinin nedeni de kamu harcama çarpanı vergi çarpanından küçük olduğu için, ekonomideki durgunluk eğilimlerinin ortaya çıkışını önlemektir (Esen, 1993: 31). Ancak görece gevşek para politikası varlığı halinde faizlerin ortodoks politika uygulamalarının varlığına göre daha düşük olması beklenirken, heterodoks politika uygulamalarında faizler bilinçli olarak yüksek tutulmaktadır. Bunun gerekçesi ise, bir yandan sabit döviz kuru üzerinde oluşabilecek spekülasyon baskısını hafifletmek diğer yandan da cazibesi artan tasarruf getirisi nedeniyle toplam talepte kısıntı meydana getirmektir.

2.3. Yapısalci İstikrar Politikaları

Parasalcı istikrar politikalarının enflasyonu önlemedeki başarısızlığına ek olarak işsizlik ve gelir bölüşüm etkinsizliğine yol açması, tepkisel olarak yapısalci istikrar modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yapısalcilara göre, ekonomide âtil kapasite ve talep yetersizliği ile talep fazlası ve artan fiyatlar bir arada bulunmaktadır (İyidiker & Altıok, 1998: 190). Nitekim yukarıda geleneksel IMF istikrar politikaların bu türden ekonomi içi sektörel yapının özelliklerini ihmal ettiğini ifade etmiştik. Eksik bilgilenme, tasarruf yetersizliği sermaye ve para piyasalarının geri kalmışlığı ve nitelikli emek yetersizliği gibi yapısal nedenlerden dolayı enflasyon kronik bir hal alabilmektedir.

Yapısalci istikrar politika öneren iktisatçılar; analizlerini, daha çok parasalcı istikrar politikalarının ödemeler dengesi çözümlerine ilişkin olarak devalüasyon ve talep baskısını hafifletmek amacıyla uygulanan, sıkı para politikasının etkinliği çerçevesinde sürdürmüşlerdir.

Bir istikrar programının içsel tutarlılığını taşıyamaması bir yana, olağan bir bütçe uygulamasında dahi yer verilemeyecek popülist uygulamaları içeren istikrar politikalarına rastlanmaktadır. Daha çok Latin Amerika ülkelerinde rastlanmış olan bu uygulamalarda, aşırı fiyat kontrollerine yer verilirken diğer yandan aşırı ücret ve kamu harcama artışı söz konusu olmaktadır (Parasız, 1995: 32).

3. Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Ortodoks İstikrar Programları

Ülkemizde uygulanan istikrar programlarının incelenme sistematığı; program öncesi ekonomik konjonktür ve program gereksinimini ortaya çıkaran etkenler, kararların (programın) temel hedefleri ve sonuçların program öncesine göre hedeflere ulaşılabilirliğinin değerlendirilmesidir.

1980 sonrası döneme ilişkin olarak çalışma kapsamında, 24 Ocak Kararları (1980) ve 5 Nisan Kararları (1994) incelenmeye çalışılacaktır.

3.1. 24 Ocak Kararları

24 Ocak Kararlarına neden olan makroekonomik koşulların analizinde genel itibariyle 1973-1980 dönemi incelenmiş ve verilerin elverdiği ölçüde dönem daha önceye götürülmeye çalışılmıştır.

3.1.1. 24 Ocak Kararları Öncesi Ekonomik Yapı

Türkiye ekonomisi 1973’teki petrol şokunun etkilerini 1980 yılına kadar üzerinden atamamıştır. 1970-79 dönemini iki alt dönemde değerlendirmek mümkündür. Bunlar 1970-73 arası devalüasyon dönemi ve 1974-80 arası gerileme dönemi olmak üzere iki alt dönemdir (Apak, 1993: 134). Yapılmış olan 1970 devalüasyonunun kısa vadede dış ticaret üzerindeki etkisi olumlu olmuştur. Fakat ekonomideki yapısal bozukluklar, dışa bağımlılık (gerek

hammadde gerekse finansal kaynak yönünden) ve bunlara ek olarak dışsal bazı gelişmeler makroekonomik dengeleri olumsuz etkilemiştir.

Özellikle dışsal faktörler ekonominin temel dinamiklerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dışsal etkenler; OPEC’in ham petrol fiyatlarını beş katın üzerinde artırması, Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye’nin yoğun ticari ilişki içinde olduğu ülkelerde ortaya işsizlik ve toplam talep düşüklüğü olarak sıralanabilmektedir (Kepenek & Yentürk, 2000: 194).

Petrol fiyatlarındaki bu sıçrama öncelikle girdi maliyetlerini ve dolayısıyla fiyatlar genel düzeyini etkilemiştir. Kıbrıs hareketinin, savunma harcamalarındaki artış nedeniyle bütçeye ek bir finansman yükü getirmiş olması ise kaçınılmazdır. Ticari ilişki içinde bulunan ülkelerdeki durgunluk ise, bir yandan ihracatı olumsuz etkilerken diğer yandan yurtdışına işçi gönderilmesinin önüne geçmiş ve dolayısıyla dış alem net faktör gelirleri üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur.

Ekonominin temelde dışa bağımlı yapısı, 1980 öncesi yapıyı bir ödemeler dengesi krizi olarak karşımıza çıkarmaktadır. İhraç edilebilir ürün fazlasının sınırlı olması ve ihracatın ithalata bağımlılığı, ithal ikamesinin sürdürülebilmesi için döviz girdisinin ön plana çıkmasına neden olmaktadır.

İstikrar programları ya da tedbirlerinin sorgulanması noktasında baz alınan dört makroekonomik büyüklük bulunmaktadır. Bunlar; enflasyon oranı, büyüme oranı, gelir dağılımı göstergesi olarak ücretli ve maaşlı kesimin milli gelirden aldığı pay ve ihracatın ithalatı karşılama oranıdır (Özmuçur, 1991: 60). O nedenle 24 Ocak Kararları öncesi ve sonrası dönemin karşılaştırılabilmesi için aynı veri setinin her iki dönemi de içermesi gerekmektedir.

Tablo 1: 1980 Öncesi Temel Makroekonomik Değişkenler*

Yıllar	Enflasyon Oranı (%)	Gelir Dağılımı (%)	Büyüme Oranı (%)	İhracat/ İthalat (%)	İşsizlik Oranı (%)
1970	6.7	31.15	5.76	66.76	6.4
1971	15.9	31.33	10.17	55.18	6.8
1972	18.0	31.57	7.45	55.07	6.3
1973	20.5	31.56	5.38	62.02	6.8
1974	29.9	29.77	7.39	40.52	7.3
1975	10.1	31.51	7.96	29.10	7.6
1976	15.6	32.73	7.92	37.10	9.0
1977	24.1	36.81	3.89	29.88	10.0
1978	52.6	35.19	2.86	48.86	10.1
1979	63.9	32.79	-0.40	42.43	8.9

*Enflasyon oranı, benzer çalışmalarda GSMH deflatörü olarak alınırken tabloda TEFE olarak alınmıştır. Gelir dağılımı verisi olarak; ücret ve maaş ödemeleri toplamının milli gelirden aldığı pay olarak ele alınmıştır. Büyüme oranı GSMH’de bir önceki yıla göre artış olarak alınmıştır. Tabloda, ihracatın ithalatı karşılama oranı yerine dış ticaret açığı/fazlası dikkate alınarak analiz yapılması tercih edilebilirdi. Ancak, kurun aşırı değerli olması ya da reel devalüasyonlar nedeniyle ihracat/ithalat oranı tercih edilmiştir. İşsizlik oranı hem sağlıklı veri seti hem de ekonomi dışı faktörlerden etkilenme olasılığı yüksek olduğundan birçok çalışmada ihmal edilmektedir.

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998)*; DİE, *Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar (Şubat-Mart 2000)*; TOBB, *İktisadi Rapor 1990*.

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

Kararlar öncesi dönemde, Tablo 1’den de görülebileceği üzere, (1970-79) TEFE ortalama %25,7 olarak gerçekleşmiştir. Sırasıyla ücretli ve maaşlı kesimin milli gelirden aldığı pay ortalaması %32,4; büyüme ortalaması %5,8; ihracatın ithalatı karşılama ortalaması ise %46,7 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları ortalaması ise, %7,9’dur.

3.1.2. 24 Ocak Kararları ve İzleyen Dönemdeki Etkinliği

Bu kararların alınış amaçları temel olarak şu başlıklar altında sıralanabilir (Manisalı, 1981: 3).

- Ekonomide tamamen bozulmuş olan iç ve dış makro dengelerin sağlanması,
- Piyasa ekonomisine ağırlık kazandırılması,
- İhracatın ve işçi dövizlerinin artırılması,
- Batılı finans merkezleri ve IMF’nin direktiflerine uyularak IMF, banka ve yabancı devlet kredilerinin sağlanması,
- KİT açıklarının azaltılması,
- Özel yabancı sermaye girişinin özendirilmesi,
- İç ekonomide tasarruf oranlarının artırılması ve nihayetinde,
- Üretimin artırılması.

Programın yukarıda ifade edilen hedefleri gerçekleştirmek için kullandığı enstrümanlar ise, yapılan yüksek oranlı devalüasyon, KİT ürünlerine yapılan yüksek oranlı zamlar, KİT’lere yapılan iktisadi gayeli transferlerin kısılarak serbest fiyat politikasına geçişin sağlanması, negatif reel faiz politikasından pozitif reel faize geçilmesi, dış ticaretin liberalizasyonu ve son olarak yabancı teşvik izinlerine ilişkin bürokratik düzenlemelerin kolaylaştırılması düşük ücret/maaş politikası genel olarak kamusal faaliyetlerin sınırlandırılması olarak sayılabilir.

Yukarıdaki politika araçlarının etkinliğinin öncelikle gelişmekte olan ülke ölçeğinden teorik alt yapısının tartışılması gerekmektedir.

KİT ürünlerine yapılacak yüksek oranlı zamlarla birlikte fiyat serbestisi uygulaması, KİT’leri karlı duruma getirse dahi, etkin çalışan bir kurum konumuna çıkarması için yeter koşul olmayacaktır (Kepenek & Yentürk, 2000: 199). KİT’lerin döneme göre, özel ekonomi için ürettiği temel girdilerin serbesti içinde fiyatlanması özel sektör üretim maliyetlerini olumsuz etkileyebilecektir. Kullanılan girdilerin ikame olanakları ve özel sektörün fiyatlama stratejisi, bu etkinin düzeyini etkilemektedir.

İkinci politika enstrümanı faiz politikasındaki radikal değişikliklerle yüksek reel faiz uygulamasına geçilmesidir. Buradaki temel varsayım, bu politikayla tasarruflar artacak, sermaye piyasaları aracılığı ile artan tasarruflar özel sektörün finansman maliyetini düşürecek, dolayısıyla üretim artışı gerçekleşecektir. Fakat bu monetarist bakış açısı ne yazık ki yetersiz kalmaktadır. Çünkü tasarruf, faiz haddinin bir fonksiyonu değil gelirin bir fonksiyonudur. Faizin, doğru bir yaklaşımla paradan ayrılmanın maliyeti (karşılığı) olarak kabul edilmesi gerekir. Ekstrem durumları temsil eden faiz oranlarının varlığı halinde bireyler tüketimlerinden vazgeçmezler, fakat bu tüketimlerini bir süre ertelerler. Fakat bu da, asgari

yaşam düzeyinin üzerindeki gelir grupları için bir seçenek niteliğindedir. O nedenle yüksek faiz uygulaması ancak tasarrufların tutuluş biçiminin legal/illegal olması ya da tutulan enstrüman çeşidi üzerinde etkili olabilecektir. Nitekim 1980 sonrası yüksek faizlere karşın tasarrufların GSMH’ye oran olarak hissedilir artışlar göstermemesi bunun bir göstergesi niteliğindedir.

Üçüncü politika enstrümanı düşük ücret politikasıdır. Bu politikanın temel gerekçesi, bir yandan artı değer görece tasarruf eğilimi yüksek olan girişimci sınıf üzerinde kalması ve ihrac edilebilir mallar üzerinde olası iç talep baskısının hafifletilmesidir. Fakat böyle bir yaklaşımın sakıncaları da bulunmaktadır. Yıllardır iç pazara yönelik mal üretmiş olan ulusal sermayenin, birden dışa açılma sürecinde yaşayacağı dışsal şokları hafifletebilecek yerli talep, baskı altına alınmış olmaktadır. Ücretleri düşürerek özel sektöre maliyet avantajı sağlanabilmesi ancak ücretlerin maliyet yapısı içindeki görece payının çok yüksek olduğu durumlarda mümkün olabilmektedir (Boratav, 1994: 22). Bu bir maliyet ögesi olsa dahi yurtdışı pazarlara yeni açılan özel sektörün katma değeri yüksek ürün pazarlayabilmesi için nitelikli emeğe ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak nitelikli emeğin gerek kazanılması gerekse kendini yeniden üretebilmesi ancak belirli bir satın alma gücünün elinde kalabilmesi ile mümkün olabilecektir.

Yapılan yüksek oranlı devalüasyonun ödemeler dengesinde kalıcı iyileştirmeler yapabilmesi, ancak fiyat esnekliği birden büyük olan mal ihracı ile mümkündür. Ancak dışsal pazarlara yeni açılan bir sanayici kitlesinin bunu gerçekleştirebilmesi mümkündür. Ayrıca program uygulamasının başlamasıyla yapılan %48,6’lık devalüasyon ve (1 Temmuz 1981’den itibaren) günlük kur ayarlamaları ile yapılan devalüasyonların ihracatı beklenen biçimde etkileyebilmesi için; devalüasyonun ithalat faturası ve dış borç geri ödemeleri üzerindeki etkisinin yok varsayılması gerekmektedir (Kepenek & Yentürk, 2000: 202). Ancak özellikle aramalı ve yatırım malı (yıllarca montaj sanayi üzerine çalışmış bir özel sektörün varlığı dikkate alındığında) bağımlılığının gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Tablo 2: 1980 Sonrası Temel Makroekonomik Değişkenler*

Yıllar	Enflasyon Oranı (%)	Gelir Dağılımı (%)	Büyüme Oranı (%)	İhracat/İthalat (%)	İşsizlik Oranı (%)
1980	115.6-98.8	26.66	-1.1	36.12	11.6
1981	33.9-35.5	24.57	4.1	52.95	11.6
1982	21.9-26.5	24.62	4.5	64.14	11.7
1983	31.4-29.7	24.78	3.3	61.07	12.1
1984	48.0-49.5	21.57	5.9	64.64	11.8
1985	45.0-41.6	18.84	5.1	69.28	11.7
1986	34.6-27.9	17.70	8.1	66.29	10.5
1987	38.9-36.8	17.00	7.5	71.60	9.5
1988	73.7-64.6	14.00	3.6	82.11	9.8

* Tabloya ilişkin ek açıklamalar Tablo 1 ile paralellik taşımaktadır. Ancak enflasyon oranına ilişkin verilen rakamların ilki, TÜFE; ikincisi ise TEFE oranlarıdır.

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998)*; DİE, *Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar (Şubat-Mart 2000)*; TOBB, *İktisadi Rapor 1990*.

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

Alınan kararların en büyük eksikliğini ise, klasik ortodoks programlarının tümünde yer alan (kamusal tasarruf artışı yerine kamu kesimi borçlanma gereğinin düşürülmesine yönelik olması bakımından) anlayış nedeniyle, kamusal gelirlerin artırılmasına yönelik önlemlerin yer almamasıdır (Manisalı, 1981: 3). İhracatı artırmak amacıyla verilmiş teşvikler getirilmiş iade müessesesi, hayali ihracat olgusunu ekonomiye kazandırmıştır. Bununla birlikte özel sektörün düşürülen vergi yükleri 1980’lerin ortalarından itibaren kamusal finansman arayışı içinde iç borçlanma politikasının kurumsallaşmasına ve 1990’lı yıllarda da sürdürülemez boyutlara ulaşmasına neden olacaktır.

Verilen teşviklere karşın arzulanan düzeyde performansın sergilenmemesinin temel nedenleri ise özel sektörün üretim yapısında aranmalıdır. Çünkü ilk başlangıçtaki ihracat artışının temelinde bir yandan teşvik mekanizması (ve önemli ölçüde hayali ihracat) ve özel sektörün 1970’lerin talep yetersizliğinin etkisiyle oluşan stoklarının varlığı yatmaktadır. Fakat verimlilik artışını gerçekleştiremeyen ve kullanılan teknolojilerini yenileyemeyen özel sektör 1987-88’e geldiğinde ulaşabileceği sınırlara ulaşmış durumdaydı.

Tablo 2’deki verileri, 24 Ocak Kararları öncesi dönem ortalamasıyla karşılaştırmamız, kararların etkinliğinin sorgulanmasına yardımcı olacaktır.

Enflasyon oranlarına ilişkin kıyaslama çok sağlıklı olmamakla birlikte (1979 ile 1980’in karşılaştırılması bakımından) şu söylenebilir. 1979’da %63,9 olan ve görece kronikleşmiş TEFE 1980 Ocak ayında gerek fiyat serbestisi gerek karaborsa fiyatlarının piyasa fiyatına dönüşmesi ve gerekse KİT ürünlerine yapılan yüksek oranlı zamların etkisiyle 1980 yılında %100’e dayanmıştır. Dönem içinde ise, bu, yükselen enflasyon düşüşe geçmiştir. Ancak dönemler itibarıyla karşılaştırdığımızda 1970-79 dönemi TEFE ortalaması %25,7 iken izleyen dönem ortalaması %45,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu yükselme, ücret ve maaşların bir maliyet unsuru olarak algılanıp bastırılmasına (ve ayrıca özel sektör vergi yükü düşürüldüğü halde) karşın diğer maliyet unsurlarının sabit kalmadığının göstergesidir. Burada da örnek olarak düşeceği varsayılan kredi maliyetleri düşmemiş; ithalatın liberasyonuna rağmen ithalata daha bağımlı hale gelinerek dışalım faturası yükselmiştir.

Bu kararların gelir dağılımı açısından etkilerine bakarsak sonuç pek olumlu gerçekleşmemiştir. Ücretli/maaşlı kesimin milli gelirden aldığı pay bir önceki dönem ortalaması %32,4 olduğu halde, izleyen dönemde bu oran %21,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuç açıktır ki, bir yandan askeri rejimin sendikal faaliyetlere darbe vurması diğer yandan da dönemin siyasal iktidarının düşük ücret politikasından kaynaklanmıştır.

İki dönemi büyüme oranları açısından karşılaştırsak tablo pek farklılık arz etmemektedir. 1980 öncesi dönem ortalaması %5,8 iken izleyen dönem ortalaması %4,6’dır. Büyüme oranındaki bu düşüşün kanımızca iki temel nedeni bulunmaktadır. İlki, 1980-83 dönemi arasındaki askeri rejimin etkisiyle kamu yatırımlarının durdurulması ya da yavaşlatılmasıdır. İkincisi ise, 1983 sonrası siyasal iktidarın kamu küçültme söylemine karşın kendini amorti süresi on yılları bulacak alt yapı yatırımlarına (otoyol, baraj, telekomünikasyon) girişmesi nedeniyle üretim gücünün kısa vadede artmamasıdır. Bunlara bir de özel sektörün genişleyici yatırım yapmayarak mevcut verimlilik kapasitesiyle günü kurtarma çabasının eklenmesi, GSMH’nin artış hızında düşüşü kaçınılmaz kılmıştır.

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

İşsizlik oranları, bir önceki dönemle karşılaştırıldığında, dönem ortalaması %7,9’dan %11,1’e yükselmiştir. Bunun nedenleri arasında, iç talebin bastırılması ve uzun ölçekli yatırımların özel sektör yatırımlarını uyarmasının gecikmesi sayılabilir.

Karşılaştırma açısından son makroekonomik değişkenimiz ihracatın ithalatı karşılama oranıdır. Bu rasyo programın tek başarılı yönünü oluşturmaktadır. Zaten klasik ortodoks programların enflasyondan ziyade uluslararası finans çevreleri ve gelişmiş ülkelerin alacaklarını garantiye almak amacıyla uygulandığı düşünüldüğünde bu başarının beklenmesi gerekmektedir. Kararlar öncesi dönem ortalaması %46,7 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, izleyen dönemde %63,1’e çıkmıştır. Ancak yapılan bir hesaplama göre 1984-88 döneminde hayali ihracat yıllık 1 Milyar ABD dolarından toplam 4.5Milyar ABD dolarına ulaşmıştır (Kazgan, 1999: 162). Ayrıca ihracatı artırmak amacıyla yapılan devalüasyonlar sonucu 1988 yılında TL (1981’e göre) %40 reel devalüasyona uğramıştı (Kazgan, 1999: 162).

3.2. 5 Nisan 1994 Kararları

Bu kararların analizinin de önceki kararların sistematığıne paralel yapılması, dönem içi tutarlılık açısından gereklidir. Ayrıca kararlar öncesi ve sonrası dönemsel karşılaştırmalara da olanak tanımaktadır. 24 Ocak Kararları ile 5 Nisan Kararları arasında kesişme noktası 1989 yılı oluşturmaktadır. 1989 yılı, bir yandan 24 Ocak Kararları’nın ikinci evresini oluşturmuş, diğer yandan da 5 Nisan Kararları’na giden sürecin başlangıcı olmuştur.

3.2.1. 5 Nisan Kararları Öncesi Ekonomik Yapı

24 Ocak Kararlarının ikinci alt dönemini 1989 yılında 32 Sayılı Karar ve izleyen gelişmeler oluşturmaktadır. Doğal olarak dışa açılma ilk olarak, mal ve hizmet liberasyonu ikinci olarak ise, sermaye hareketleri liberasyonu ile gerçekleşmektedir. Aynı zamanda sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin etkileri, 5 Nisan kararlarının da temel gerekçelerini oluşturmaktadır.

1980 sonrası kararların uygulanabilme şartlarının tespiti için 1980 öncesi konjonktürün hatırlanması gerekir. Dönemin belirleyici unsurları; askeri idarenin varlığının Demokles’in kılıcı gibi sistemin üzerinde sallanması, 1983 sonrası iktidara gelen siyasi parti karşısında, mecliste güçlü bir muhalefetinin olmaması, ülkede geleneksel politika yapanların siyasi yasaklı olması ve son olarak ihracattaki sıçramaya paralel olarak programın ilk zamanlarında dış finans çevrelerinin verdiği yoğun desteğin varlığıdır.

Siyasal sistemde rekabetin olmaması gerek tarımsal destekleme fiyatlarının gerekse ücret/maaş ödemelerinin bastırılması için uygun bir konjonktür yaratmıştır (Atiyas, 1996: 5-16). Bu konjonktürde bastırılan görece maliyet unsurları, özel sektöre ancak değirmeni birkaç yıl çalıştıracak kadar taşıma su sağlayabilmiştir. Gerekli özsermaye donanımını, verimlilik artışlarını gerçekleştirememiş olan özel sektörün dış pazarlarda etkin olabilmesi zaten beklenemezdi.

Siyasi yasakların kalkması, dönemin iktidarının 16 Mart 1989 yerel seçimlerinde 55 il belediye başkanlığını ana muhalefet partisine kaptırması ve sendikal mücadelenin Zonguldak olayları

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

ile tekrar başlaması, iktidarın sıkı gelirler politikasının sonuna geldiğinin işaretlerini vermeye başlamıştır. Ancak dönemin iktidarı, rant dağıtımını bir kesimin mali yükünü artırmadan gerçekleştirmek istemiştir. Bu anlamda iktidar, kimseden almadan herkese vermek gibi bir kimliğe bürünme çabasındadır (Boratav, 1996: 38).

1989-93 döneminin temel karakteristiğini, sermaye hareketlerinin libere edilmesi sonucu, yurtiçi sermaye piyasalarının yüksek reel faiz peşinde koşan kısa vadeli yabancı sermaye hareketleri ile tanışması ve bunun yarattığı makroekonomik dengesizlikler oluşturmaktadır. 1985 yılından itibaren kurumsallaştırılan iç borçlanma politikasının sürdürülebilmesi için daha çok kaynağa ihtiyaç bulunmaktadır. 1980 yılındaki kararlarla reel faiz politikasının tasarrufları artıracığı varsayılmasına karşın ya tasarruf artışı katlanılan yüksek reel faizlere rağmen istenilen düzeyde artmamış ya da kaynak ihtiyacı bu artıştan daha hızlı artmıştır biçiminde bir çıkarsama yapılabilir. Kanımızca bu iki çıkarsama da geçerliliğini korumaktadır. Çünkü bir yandan tasarrufların artmak yerine dağılımının değiştiği (mevduat bankalarında vadesizin payının azalması gibi), diğer yandan da kamu kesimi borçlanma gereği içinde önceleri KİT’lerin payı yüksek iken 1989’u izleyen dönemde konsolide bütçenin ve özellikle de borç faiz ödemelerinin payının artışı dikkate alındığında yukarıdaki yargı geçerlilik kazanmaktadır.

1980-87 döneminde bastırılmış olan tarımsal ürün fiyatlarının 1988 yılından itibaren yükseltilmesi ve 1989 ve 1991 yıllarında ücret ve maaşlarda yapılan yüksek oranlı zamlar, bir yandan fiyatlar genel düzeyinde 1987’ye göre yükselmeye neden olurken diğer yandan yüksek finansman ihtiyacının karşılanabilmesi için sıcak paraya bağımlı hale gelmesine neden olmuştur.

5 Nisan Kararlarına yol açan temel kırılma ise, 1993 yılı dördüncü çeyreğindeki finansal gelişmelerdir. Bu dönemde, yüksek finansman açığının karşılanması; yüksek reel faiz politikasıyla 3.5 Milyar ABD dolarlık bir net yabancı sermaye girişine karşın 1993 yılında 154,5 milyar ABD dolarlık bir giriş ve 151 Milyar ABD Dolarlık bir sermaye çıkışı ile gerçekleştirilebilmiştir (Yeldan, 1995: 44). Mali sistemin genişliği ve derinliği dikkate alındığında bu kadar büyük hacimli spekülasyon fon girişinin mali sistemde yol açabileceği tahribatı tahmin etmek güç olmamaktadır.

Mevcut dengelerin kurulmadan ve yapısal sorunların çözümlenmeden sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi nasıl büyük bir hata ise, aynı dengelerin sağlanmadan finansal sistemle kavgaya girmek de o derece büyük bir hatadır². 1993 yılı son çeyreğindeki art arda altı iç borçlanma ihalesine iptal eden dönemin siyasal iktidarı, piyasada o kadar likit fon bırakınca önce borsada bir “boom” yaşandı, ardından dövize spekülasyon saldırı gerçekleşti. Döviz rezervleri kısa sürede eridi. Buradaki tarihi hata faiz enstrümanının kullanılmasında ürkek davranılması ve geç kalınmasıdır. Ayrıca faiz oranlarını piyasaya rağmen düşürme arzusunda olan bir anlayış için aslında tutarlı bir davranış biçimi gibi görülebilir.

Yukarıdaki tablonun dayatması sonucu alınan kararların amacı; kısa dönemde kamu açıklarını hızla düşürerek enflasyonu kontrol altına almak, TL’ye istikrar kazandırmak ve sürdürülemez

² Dönemin Hazine Müsteşarı, son ihale sırasında; ihaleyi iptal edin ben şu an Rusya üzerinden Japonya’ya geçiyorum. Oradan 600 Milyon USD’lik bir kaynakla geleceğim biçiminde beyanatlar vererek finansal sistemi blöflerle terbiye etmek istemiştir. Ancak bu kol güreşinin bir tarafı çaresiz olduğu halde saldırı yaptığından hazin son kaçınılmaz olmuştur.

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

boyutta olan dış ticaret açığını düşürmek olarak sıralanabilir (TOBB, 1994: 6). Alınan kararlarla KİT ürünlerine yüksek oranlı zamlar yapılmış, bütçedeki kamu harcamalarında kısıntıya gidilmiş, getirilmiş olan olağanüstü vergilerle (net aktif vergisi ve ekonomik denge vergisi) konsolide bütçe açığı kısa dönemde azaltılmış ve neredeyse olağan dönem sonu öngörülerine ulaşabilecek hale gelinmiştir. Ancak önceki yıl altı ihale iptal eden iktidar, yok ettiği borçlanma piyasasını tekrar tesis edebilmek için haziran ayında yıllık bileşik %406 faiz oranından üç aylık süper bonolar ihraç etmiştir.

3.2.2. 5 Nisan Kararlarının Etkinliği

Bu krizin aşılması aşamasında, işçilerini ücretsiz izne çıkaran, vardiya sayısını azaltan, kitle iletişim araçlarıyla her gün felaket tellallığı yapan, sendikaları kışkırtan bazı sektör temsilcileri, temmuz ayında dış alım maliyetini düşürebilmek için hükümetin yaptığı %50 vergi indirimlerini, ertesi hafta ürünlerine zam olarak yapmış ve yılı önceki yıla göre %218,5 kar artışı ile kapatmıştır. Buna karşılık ücret gelirleri dönemi yaklaşık %25’lik bir aşınmayla kapatmıştır. 1994 yılında uluslararası güvenli sulara çekilen kısa vadeli yabancı sermaye, izleyen yılın başından itibaren tekrar yüksek faizin cazibesi karşısında ülkemize gelmeye başlamıştır.

Önceki kararlardaki sistematığe paralel olarak, kararlar öncesi ve sonrası makroekonomik performansı seçilmiş beş değişkenimiz etrafında incelememiz gerekmektedir.

9 Aralık 1999 Kararları, önceki bölüntülemeye uygun biçimde, öncesi ve sonrası biçiminde değerlendirilebilir. Ancak 9 Aralık Kararları herhangi bir kriz ortamında alınmamıştır. Kararlar mevcut yapının sürdürülemez olduğunun algılanması sonucu yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca arada, dönem olarak, 1999 kararlarının provası niteliğinde Temmuz 1998 Yakın İzleme anlaşması vardır. Ancak bu anlaşma, bahane edilen Asya ve Rusya krizlerinin ortaya çıkışı ile rafa kaldırılmıştır. O nedenle 9 Aralık kararları için böyle bir dönemlendirme yerine, öngörü ve içsel tutarlılık açısından değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Tablo 3 ve Tablo 4 birlikte değerlendirildiğinde tüketici fiyatları önceki dönemde (1989-93) ortalama olarak %66,7 artış göstermiş iken, izleyen ödemde (1994-99) %87 oranında artış göstermiştir. TEFE ortalaması ise önceki dönemde ortalama %58,8 artış göstermiş iken izleyen dönemde %84,6 oranında artış göstermiştir. Gelir dağılımı değişkenimize bakarsak; 1994’teki reel kayıplar, dönemin iktidarının sıfır zam tartışmasının ardından erken seçim kararıyla birlikte verdiği %50 oranındaki zam ve sistemin mevcut yapısıyla sürüşme halinde olan bir diğer koalisyonun 1997 yılında yaptığı zamlarla; ücret/maaş ödemelerinin milli gelirdeki payı önceki dönem ortalaması olan %24,5’ten az bir farkla ortalama %24,2 olarak gerçekleşmiştir.

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

Tablo 3: 1994 Öncesi Temel Makroekonomik Değişkenler

Yıllar	Enflasyon Oranı (%)	Gelir Dağılımı (%)	Büyüme Oranı (%)	İhracat/ İthalat (%)	İşsizlik Oranı (%)
1989	64.3-62.3	14.90	1.9	73.8	8.6
1990	60.4-48.6	14.20	9.4	58.1	8.0
1991	71.6-59.2	31.6	0.3	64.6	12.3
1992	66.0-61.4	31.4	6.4	64.3	12.1
1993	71.1-62.5	30.6	8.0	52.1	11.8

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998)*; DİE, *Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar (Şubat-Mart 2000)*; TOBB, *İktisadi Rapor 1990*.

Büyüme oranı, önceki döneme göre en büyük dalgalanmayı gerçekleştiren değişken olmuştur. 1994 öncesi dönemde ortalama 5,2 olarak büyümüş olan ekonomi, izleyen dönemde ortalama %2,5 oranında büyümüştür. Burada önemli bir noktaya işaret etmek gerekir; o da büyümenin dış kaynak girişine olan duyarlılığıdır. Yabancı sermayenin ülkeye geldiği dönemde görece yüksek büyüme oranı; çıktığı dönemde ise düşük büyüme oranı gerçekleşmiştir. Bu da ekonominin dışsal şoklara ne kadar açık bir hale geldiğinin bir göstergesidir.

Tablo 4: 1994 Sonrası Temel Makroekonomik Değişkenler

Yıllar	Enflasyon Oranı (%)	Gelir Dağılımı (%)	Büyüme Oranı (%)	İhracat/ İthalat (%)	İşsizlik Oranı (%)
1994	125.5-149.6	25.4	-6.1	77.8	12.0
1995	78.9-64.9	21.9	8.0	60.6	10.3
1996	79.8-84.9	23.6	7.9	53.2	9..3
1997	99.1-91.0	25.3	8.0	54.4	9.4
1998	69.7-54.3	24.8	3.8	59.1	10.0
1999	68.8-62.9	-	-6.4	66.6	11.7

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998)*; DİE, *Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar (Şubat-Mart 2000)*.

İhracatın ithalatı karşılama oranı ile işsizlik oranı dönem öncesi ve dönem sonrası ortalamalar olarak belirgin bir değişim göstermemiştir. Bu ortalamalar dönem öncesi ve sonrası sırasıyla; %62,6-%62,0 ve %10,6-%10,5 olarak gerçekleşmiştir.

1995 yılı sonbaharından itibaren ekonomi yine kriz içinde varlığını sürdürerek makroekonomik dengelerde herhangi büyük bir kırılma meydana getirmemiştir. Ancak 1997 Temmuz’unda Güneydoğu Asya’da başlayan ve 1998 yılındaki Rusya kriziyle birlikte ülkemizi etkileyen (ki bazı çevreler, asıl etkinin Cumhuriyet tarihinin en büyük reformu olduğu iddia edilen 4369 sayılı vergi kanunlarında değişiklik yapan yasadan kaynaklandığını ısrarla savunsa da) krizin, mevcut iç ve dış borç stokunun çevrilmesini olanaksız hale getirmesinden dolayı IMF ile bir stand-by imzalanması sonucu 9 Aralık kararları yürürlüğe girmiştir.

4. Sonuç

İlk olarak programların ortaya çıkış konjonktürüne baktığımızda 1980 uygulaması, yapısal bir dönüşüm iddiası ile ortaya çıkmaktadır. Hedefleri; ekonomiyi dışa açmak, mal ve hizmet piyasalarında fiyatların göstergesine göre, kaynak dağılımını etkin hale getirmek ve ödemeler dengesinin yapısal sorunlarını aşmaktır. Bu bağlamda diğer iki program böyle bir iddia içinde değildir. Çünkü dışa açık kapitalist bir ülke yolunda zaten önemli bir adımlar atılmıştır. O nedenle daha alt makro yapısal sorunlar hedeflenmiştir. 1994 kararları daha çok kısa vadeli olarak dengelerin sağlanması ile ilgilenmiştir. Zaten ekonomi 1995 Sonbaharından sonra kaldığı nokta olan 1993 yılına geri dönmüştür. Son program da 1980 uygulaması gibi herhangi bir kriz ortamında doğmamıştır. Fakat bu yapının daha fazla sürmeyeceğine ilişkin inançtan ortaya çıkmıştır. O nedenle 1994 kararları kriz ortamının dayattığı kaçınılmaz kararlar olmakla birlikte, diğer iki uygulama deniz henüz bitmeden alınmış kararlardır.

Programın uygulama kadrosu bakımından ilk program daha güçlüdür. Çünkü yaklaşık ilk dört yılı muhalefetsiz olmak üzere 8 yıl iktidarda kalan bir parti tek başına iktidardadır. İkinci program, Cumhuriyet tarihinin en büyük çoğunluğu (%48) ile iktidara gelmiş olmalarına karşın hükümet ömürlerinin sonlarına gelmiş olan bir siyasi koalisyon tarafından uygulanmıştır. Sonuncusu ise, görece uyumu olan bir koalisyon tarafından yürütülmektedir. Siyasi parti liderlerinin ikisinin politik yaşamlarını tamamlamış olması ve diğerinin ise, istikrar uğruna temel iddialarından dahi vazgeçmesi programın muhtemel başarısı için önemli şans niteliğindedir.

Gerçekleşen sonuçları açısından 1980 uygulaması kamu maliyesi dengelerini bozmak, gelir dağılımını etkisizleştirmek, ekonomiyi spekülative yabancı sermaye saldırılarına açık hale getirme pahasına ödemeler dengesi sorununu görece aşabilmiştir.

Kaynakça

- Apak, S. (1993). *Türkiye’de ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Atiyas, İ. (1996). Türkiye’de İktisadi Reform Süreci ve Harcamaların Siyasal İktisadı. *İktisat, İşletme Finans Dergisi*, 11(119), 5-16.
- Aydın, B. (1995). Heterodoks ve Ortodoks İstikrar Programları Üzerine Bir Değerlendirme. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 19(185), 7-12.
- Boratav, K. (1994). İstikrar ve Yapısal Uyum Politikalarının Bir Bilançosuna Doğru. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 18(166), 14-26.
- Boratav, Korkut (1996). *Ekonomi’ye Soldan Bakış*. Ankara: Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayın No: 8.
- DİE (2000). *Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar (Şubat-Mart 2000)*.
- DPT (2004). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998)*.
- Erçel, G. (1999). 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması, 9 Aralık 1999. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*.

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

- Erçel, G. (1999). Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi. *İMKB Dergisi*, 3(12), 15-30.
- Esen, O. (1993). Hiperenflasyon Korkusu ve İstikrar Programları, *Ekonomik Yaklaşım*, 4(8), 19-33.
- Frenkel, R. (1987). Heterodoks Theory and Policy. *Journal of Development Economics*, 27(7), 307-338.
- İyidiker H. & Altıok, M. (1998). 1980 Sonrası İstikrar Politikası Aracı Olarak Maliye Politikası. *Türkiye’de Kamu Ekonomisi ve Mali Kriz – XII. Türkiye Maliye Sempozyumu*, İstanbul: Maliye Araştırma Merkezi, Yayın No: 83.
- Kazgan, G. (1999). *Tanzimat’tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kepenek Y. & Yentürk, N. (2000). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Manisalı, E. (1981). Son Ekonomik Önlemlerin Anlamı. *İSO Dergisi*, 168, 3-7.
- Özatay, F. (1998). Çoklu Denge. *Radikal Gazetesi*, 03.11.1998.
- Özmucur, S. (1991). *İstikrar Politikaları*. İstanbul: Avcıol Matbaası.
- Parasız, İ. (1995). *Kriz Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- TOBB (1994). 5 Nisan Kararlarının İlk Sonuçları ve İlk Üç Ayın Bilançosu. *Forum Dergisi*, 6-7.
- TOBB (1991). *İktisadi Rapor 1990*.
- Türel, O. (1984). Ekonomik İstikrar Programlarına Genel Bir Bakış. İlhan TEKELİ vd. (Ed.), *Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım*, Ankara: Yurt Yayınları.
- Yeldan, E. (1995). 1994 Krizinin Yapısal Kaynakları. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 19(185), 42-46.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde *Fiscaoeconomia* Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Ethical Approval: The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the case of a contrary situation, *Fiscaoeconomia* has no responsibility, and all responsibility belongs to the study's authors.

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

Orthodox Stabilization Programs Implemented in Turkey After 1980: Decisions of January 24 and April 5

İsmail Engin

Extended Abstract

Stabilization programs are implemented with the aims of becoming the economy -which the high inflation (hyperinflation or chronic high inflation) prevails- normal and exceeding the problems of balance of payments.

Stabilization programs are shaped based on the ideology of economics that is dominant in the related term. After arising IMF into international economic platform working like a factoring establishment of developing countries, stabilization programs have had the feature of uniformness. We can depict the term After World War II as three sub-terms. The first one is the term from the end of the war to the term of oil crisis; the second one is the term from the collapse of Bretton Woods to World debt crises and specifically to the end of 1980s and the last one is the term from 1990 to the present.

According to orthodox approach, the most important reason of inflation and the deficit of balance of payment is the disequilibrium of public sector expenditure-income. In such an environment, public sector deficit is financed by monetary expansion and this causes entering an inflationist turbulence (İyidiker & Altıok, 1998: 183). Running this mechanism is realized as follows: Besides the increase in aggregate demand, the increase in Money supply causes an increase in general level of prices. With the effect of increase in domestic prices, the prices of imported goods will become cheaper relatively; moreover, becoming domestic production more expensive due to the inflation will contract the demand for exported goods given the price elasticity of exported goods. The intersection of this reciprocal effect arises as the deficit of balance of payment. Naturally, the basic assumption of such process is that the fundamental dynamic of inflation is the growth in Money supply.

Two theoretical scopes are needed to determine the logic of economics including heterodox economic policies (Esen, 1993: 29). The first theoretical scope is that two different variables gain importance in arising and persisting inflation reaching an obvious level. The first variable is demand pressure on domestic prices. The second variable is the persistent component of inflation. The persistent components of inflation are that inflation endures although the increase in Money supply is less than the increase in inflation in developing countries and the increases in budget deficit cannot account for the inflation. The first factor is the shocks in supply and demand. The second factor is strong inflationary expectations. The third one is distrust to ruling party because of that stabilization programs implemented in the past failure (İyidiker & Altıok, 1998: 188; Esen, 1993: 29).

When we compare the effects of January 24 decision through the terms, while the average of wholesale price index for 1970-79 was 25.7 %, the average of the following term was 45.6 %. This increase proves that other cost factors cannot be fixed although wages and salaries are perceived as a cost factor and they are pressed (and although tax burden of private sector are decreased). At this point, the costs of credit assumed that it decreases are not decreased; by becoming addicted to import more, import bill increases despite of the liberalization of import.

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

If we look at the effects of the January 24 decisions in terms of income distribution; The result was not very affirmative. Although the average of the share of employees from national income was 32.4 %, this rate was realized as 21.1 %. This result comes from that the military regime gets a blown in union activities and low wage policy of ruling power.

When we compare these two periods in terms of growth rates, the result shows no difference. While the average of the period before 1980 was 5.8 %, the average of the following period was 4.6 %. In our opinion, this decrease has two main reasons. The first one is that public investments were stopped or slowed by the effect of military regime within the period of 1980-83 and the second one is that production power does not increase in the short-run for the reason of the infrastructure investments (highway, dam, telecommunication) -which have depreciation times for decades in spite of the expression of public sector reduction by ruling power – attempt. In addition to these, because private sector has an attempt not to make expansionary investments with the available efficiency capacity, it is going to be inevitable to decrease in increase speed of GNP.

Compared to previous period, the average rates of unemployment increased from 7.9 % to 11.1. As stated above, the reasons of that is to compress the domestic demand and the delay of triggering private sector investments by large scale investments.

In terms of comparing, the last macroeconomic variable is export/import coverage ratio. This rate forms only successful part of the program. Then, when it is thought that classic orthodox programs are implemented for the receivable of financial circles and developed countries rather than inflation, this success is expected. Export/import coverage ratio which has a period average of 46.7 % before the decisions increases to 63.1 in the following period. Nevertheless, according to a calculation, fictitious export increased form 1 billion USD to 4.5 billion USD in the period of 1984-88 (Kazgan, 1999: 162). Moreover, as a result of the devaluations to increase the export Turkish Lira was exposed to devaluation at the rate of 40 % in 1988 (compared to 1981) (Kazgan, 1999: 162).

The aims of 5 April can be ranked as to control inflation by decreasing public sector deficits immediately, to stabilize Turkish Lira, and to decrease unsustainable foreign trade deficit (TOBB, 1994: 6). The growth rate becomes the variable realizing the biggest fluctuation compared to previous period. The economy growing at the rate of 5.2 % in the period before 1994, this rate increased at the rate of 2.5 % in the following period. At this place, an important point is needed to indicate: it is the sensitivity of the growth to foreign resource entry. In the period foreign capital flowed into Turkey, the growth rate was relatively high; however, in the period foreign capital flowed out to abroad, it became low. This shows that the economy becomes open to external shocks.

While consumer prices showed an increase at the rate of 66.7 % in the previous period (1989-93), it showed an increase at the rate of 87 % in the following period (1994-99). And while wholesale price index showed an increase at the rate of 58.8 %, this increase became at the rate of 84.6 % in the following period. When we look at our variables, it is seen that the share of the wage/salary payments in the national income became 24.2 % by a narrow margin from the rate of 24.5 % which was the rate of the previous period, with real losses in 1994, raise at the rate of 50 % by ruling power with the decision of early election after the

Engin, İ. (2022). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları: 24 Ocak ve 5 Nisan Kararları. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1173-1193. Doi: 10.25295/fsecon.1100268

---

debate of zero raise and the raises in 1997 by another coalition disputing the available structure of the system.

As the averages of previous and following periods, the export/import coverage rate and unemployment rate does not show an obvious change. These average rates were respectively 62.6 %- 62.0 % and 10.6 %- 10.5 % as the previous ones and following ones.

The economy did not show any crash in the macroeconomic equilibriums by existing its availability in the crisis since the fall of 1995. 9 December decisions were put into force as a result of the stand-by negotiation with IMF, due to the fact that the crisis starting in Southeast Asia in July 1997 (although some people said that the real effect results from the act changing 4369 numbered tax acts claimed that this was the most important reform in the republic history) and affecting Turkey with the crisis in Russia in 1998 became the sustainability of domestic and foreign debt stock impossible.

In this study, 24 January and 5 April decisions which have a quality of orthodox stabilization program are evaluated by analysing previous and following economic structure.

Firstly, when we look at arising business cycle of the programs, 1980 implementation arises as a structural transformation allegation. The aims are to become economy open, to become resource allocation effective based on the price indication in the goods and services markets and to figure the balance of payment problems out. In this sense, the other two programs do not have such a feature. The reason is that Turkey has taken considerable steps in being a capitalist and open country. That’s why, more basic problems are targeted. 1994 decisions are generally interested in providing short-term equilibriums. Then, the economy returns the point in 1993 after the fall of 1995. The last program does not arise in any crisis environment as was 1980 implementation. However, it results from the belief that this structure does not outlast. Therefore, while 1994 decisions are the decisions inevitable due to the crisis environment, the other two implementations are the decisions taken without finishing the resources.

In terms of implementation staff, the first program is stronger because a party is in the power for 8 years and the 4 years of this, there is no opposition party. The second program is implemented by a political coalition coming to an end even though it came into power by a large majority (48 %) in republic history. And the last one is implemented by a coalition which is coherent relatively. That two political leaders complete their political life and the other one gives up one of his fundamental claims is a chance for the possible success of the program.